

“Men så fikk jeg så mye mer...”

Sitat: alenemor med hjelp fra Home-Start Familiekontakten

Frivillig, forebyggende familiestøtte-arbeid

- eksemplifisert ved

Home-Start Familiekontakten

“Hvordan gir Home-Start arbeidet rom for gjensidig anerkjennelse i familiekontaktrelasjonen, og hva kan dette gi av refleksjon i forhold til profesjonelle hjelperelasjoner?”

Fordypningsoppgave

Videreutdanning i psykisk helsearbeid 2004-2006

Gry Ebbesen

Høgskolen i Molde, Avdeling for helse- og sosialfag

Antall ord: 8558

Innholdsfortegnelse

1.	Sammendrag	3
2.	Introduksjon	4
3.	Empiri	6
3.1	Glimt fra Home-Start Familiekontakten - introduksjon til feltet.....	6
3.1.1	Et førstegangsbesøk.....	6
3.1.2	Meg selv som familiekontakt.....	7
4.	Problemstilling	9
4.1	Avgrensning.....	9
4.2	Disposisjon.....	9
4.3	Vitenskapsteoretisk forståelse.....	10
5.	Teori	11
5.1	Home-Start	11
5.1.1	Familiene og de frivillige.....	12
5.1.2	Home-Start tilnærmingen	13
5.1.3	Forskning.....	14
5.1.4	Foreldrehistorier	16
5.2	Historiske røtter for sosialt arbeid.....	16
5.3	Pragmatisk kommunikasjonsteori.....	18
5.4	Gjensidig anerkjennelse.....	19
5.5	Faglig kompetanse.....	21
5.6	Profesjonsbegrepet og virksomme relasjoner.....	22
6.	Diskusjon	24
7.	Konklusjon med forslag til videre forskning og fagutvikling..	30
8.	Referanser	32
9.	Vedlegg	34

1. Sammendrag

Forskning viser at mange av dagens barn og unge sliter med psykososiale vansker. På hvilke måter kan en forebygge og/eller redusere omfang av disse vanskene gjennom tverrfaglig psykososialt arbeid? Er samarbeid med frivillige organisasjoner som driver forebyggende familiestøtte-arbeid en mulig innfallsvinkel?

Home-Start Familiekontakten (HSF) presenteres i denne oppgaven som en slik organisasjon. Jeg fokuserer på begrepet gjensidig anerkjennelse som grunnleggende for utvikling av tillitsfulle relasjoner, også for å få bedre forståelse for virksomme faktorer og kvaliteter i HSF. Kontekst synes å ha stor betydning for opplevelse av og utvikling av ulike hjelperelasjoner. Jeg spør: *”Hvordan gir Home-Start arbeidet rom for gjensidig anerkjennelse i familiekontaktrelasjonen, og hva kan dette gi av refleksjon i forhold til profesjonelle hjelperelasjoner?”*

Innledningsvis gir jeg noen korte glimt fra praksis i HSF høsten 2005. I teoridelen presenteres Home-Start som organisasjon og virksomheten som den drives i Norge i dag. Internasjonal forskning peker på forskjeller mellom familiekontaktrelasjonen og profesjonelle relasjoner. Jeg tar også inn uttalelser fra familier som har mottatt hjelp fra HSF. Videre ser jeg ganske kort på profesjonaliseringen av sosialt arbeid historisk. Enkelte begreper fra pragmatisk kommunikasjonsteori har vært nyttige å anvende. Jeg gjør rede for begrepet gjensidig anerkjennelse og ser kort på begrepene fagkompetanse og profesjonalitet.

Sitatet på forsiden av oppgaven ”Men så fikk jeg så mye mer...” formidler at det å være tilknyttet HSF kan gi ”mye mer” enn generell avlastning i en travel og slitsom småbarnsfase. Her kan mennesker møtes over en hverdagslig visdom, dele erfaringer og opplevelser, og ofte være til gjensidig glede og nytte for hverandre. Den konteksten Home-Start arbeidet gir gjennom likeverd, gjensidighet og engasjement, diskuteres som et mulig mer naturlig utgangspunkt for gjensidig anerkjennelse, fremfor den kontekst tradisjonelle profesjonelle hjelperelasjoner vanligvis har gitt. Det reflekteres så i lys av dette over behovet for en fleksibel profesjonalitet, og samarbeid med frivillige organisasjoner, for å kunne møte ulike behov på best mulig måte. Oppgaven utfordrer også hjelpere til å lytte til og ta på alvor de røster som forteller hva som oppleves virksomt i ulike bedrings- og endringsprosesser.

2. Introduksjon

Home-Start er en frivillig, internasjonal organisasjon. Den tilbyr småbarnsfamilier (med førskolebarn) regelmessig støtte, vennskap og praktisk hjelp fra frivillige ”familiekontakter” for å avhjelpe en vanskelig omsorgssituasjon og/eller forebygge krise i familien. I min praksisperiode i en avdeling av Home-Start Familiekontakten (HSF) ble jeg nysgjerrig på virksomme faktorer i den frivillige familiekontaktrelasjonen. Jeg opplevde familier uttrykke at det å være tilknyttet arbeidet HSF driver, har betydd mye for dem, ja, til og med vært avgjørende for å klare seg gjennom en vanskelig omsorgsperiode med små barn. Hva som virkelig ville være situasjonen uten denne kontakten er jo vanskelig å si noe om, men flere utsagn tyder altså på at kontakten har gitt betydelige bidrag til en positiv endring i en opplevd vanskelig situasjon.

Temaområdet

frivillig, forebyggende familiestøtte-arbeid – eksemplifisert ved Home-Start Familiekontakten

er vidtfavnende. Rammen for oppgaven gjør at jeg må velge et smalt fokus. Dette utelukker sammenhenger det ville være naturlig å se nærmere på for å få en bedre forståelse av kompleksiteten i feltet. Jeg tror likevel det vil være mulig å drøfte noen erfaringer og tanker knyttet til temaet opp mot teori, og slik kaste lys over temaet og problemstillingen. Kanskje vil oppgaven også anspore til ytterligere interesse og fokus på et viktig og spennende felt som forebyggende psykososialt arbeid og frivillig engasjement. Det er mitt ønske!

Øyvind Kvello (2005) bidro med foredraget ”*Forholdet mellom samfunnsutvikling i f.t. lavterskeltilbud og frivillig arbeid*” under 10-års jubileumet til Home-Start Norge i september 2005. Her hevder han kjernen i primærforebyggende arbeid, styrking av resiliens i familier, handler om å bygge på ressurser og bistå med sosial støtte. Det er et poeng å ikke gi hjelp til eller for, men *med* familier. Resiliens kan i følge Borge (2003) forstås som prosesser som fremmer god psykososial fungering hos barn til tross for erfaringer med situasjoner som innebærer relativt stor risiko for utvikling av problemer eller avvik.

Gjennomgang av forskning viser at omkring 20-25 % av barn og unge i Norge har psykososiale vansker (Kvvello & Wendelborg 2003). Fra statlig hold skisseres at mellom 4-7 % av disse er så belastet at de trenger profesjonell hjelp. Hva med de andre? Kvvello spør om de med de letteste vanskene har den vanskeligste veien inn til det offentlige hjelpeapparatet (Kvvello 2005).

Jeg undrer meg over hva som er årsaken til forekomsten av disse problemer, og om all hjelp i denne sammenheng skal og/eller kan profesjonaliseres. Dette er spørsmål med tydelig samfunnsmessig og politisk forankring, og de utfordrer meg som helsearbeider til å tenke gjennom på hvilke måter det er mulig å bidra til endring for å redusere forekomst og omfang av psykososiale vansker.

Selv har jeg en positiv innstilling til og tro på at frivillig engasjement kan bidra på ulike måter i denne sammenheng. Dokumentasjon av virksomme faktorer og kvaliteter i arbeidet vil være av betydning for å få bekreftet denne overbevisningen, samt for å fremme samarbeid mellom profesjonelle og frivillige. Holdningen til frivillig engasjement innenfor helse- og sosialsektoren vil jeg anta fortone seg forskjellig hos de profesjonelle selv. Djupvik (2002) viser i sin studie av HSF til at det er første gang det knyttes så nære relasjoner mellom frivillige og familier i Norge som gjennom arbeidet i HSF.

Frivillighet kan defineres som ubetalt, sosialt engasjement. Det anvendes tid og personlige ressurser for å yte noe for mennesker utenfor nære slekts- og vennenettverk, gjerne av verdimeessige grunner (Lorentsen et al. 1995).

Innledningsvis stilte Kvvello (2005) et spissformulert spørsmål: *"Er profesjonell hjelp det beste og frivillig ikke-profesjonalisert hjelp "en trøstepremie" for de som ikke får det beste?"* Mot slutten av foredraget oppsummerer han at metastudier viser det ikke er klart at profesjonelle gir personer som sliter bedre hjelp enn frivillige. Profesjonelle gjør det imidlertid bedre ved alvorlige vansker, mens ikke-profesjonelle gjør det bedre ved sin fleksibilitet og lite stigmatisering overfor personer med lettere vansker.

Jeg presenterer nå videre min empiri som en innledning til feltet, i kapittel 3, før jeg går videre med avgrensning av problemstilling og disposisjon for oppgaven i kapittel 4.

3. Empiri

3.1 Glimt fra Home-Start arbeidet - introduksjon til feltet

Praksisperioden gav meg flere møter med familier og familiekontakter, samt egenerfaring som familiekontakt en kortvarig periode. Min fremstilling av empiri baserer seg derfor på egne erfaringer og opplevelser gjennom HSF høsten 2005.

3.1.1 Et førstegangsbesøk

Koordinator ringer på døra i en boligblokk (jeg er med som observatør). Ei blid dame åpner og inviterer oss inn. Hun hilser og gransker oss litt spørrende, og kommenterer at oss har hun ikke vært i kontakt med tidligere. Damen har nemlig gode erfaringer med hjelp gjennom HSF for noen få år tilbake. Nå er situasjonen slik at hun på ny trenger hjelp for å ”skifte spor” og få bedre grep om sin og barnas hverdag. Hun uttrykker håp om at HSF kan være en mulig farbar vei også denne gangen.

Vi inviteres inn ei hjemmekoselig stue og serveres kaffe og lefser. Mor forteller sin historie noe springende, lett hektisk og med en tydelig bekymret tone. Hun sukker og viser med hele sin fremtreden at hun er sliten og ikke helt vet råd for sin situasjon. Hun har mange tanker om hva som kunne og burde vært annerledes for seg og barna.

Koordinator lytter, stiller spørsmål, og bekrefter hun forstår mor har det tøft og at det er fint hun ønsker å finne en løsning som kan gjøre situasjonen bedre. Koordinator viser blant annet til egen erfaring og formidler på ulike måter håp og tro på at mor i denne situasjonen kan finne gode grep som etter hvert vil gi en lettere hverdag. Mor synes å bli beroliget slik at hun ved samtalens slutt gir uttrykk for å ha blitt møtt og forstått. Hun sier hun gjerne kunne tenke seg en familiekontakt som ligner koordinator, en som forstår, som ikke er for streng, men som samtidig kan sette gode grenser for barna og være en foreldrestøtte for henne.

3.1.2 Meg selv som familiekontakt

En annen mor har lenge ønsket en familiekontakt. Hun tilbys en ”prøveperiode” av koordinator hvor jeg som student kan gå inn en kortvarig periode, siden mor uttrykker stort behov for avlastning og voksenkontakt for barna og seg selv i en slitsom hverdag. Gjennom samvær hjemme hos familien noen timer i uka (ettermiddag/kveld) og ved å delta i ulike aktiviteter der, blir det anledning til å gi den enkelte av barna mer fokusert oppmerksomhet ved at to voksne er tilstede. Mor og jeg får også snakket litt sammen utover å gi oppmerksomhet direkte til barna.

Under første møte med familien, sammen med koordinator, samtalte vi om familiens behov og forventninger til HSF og meg som familiekontakt. Mor undret seg også på hvorfor jeg ønsket å ha praksis i HSF og ville være familiekontakt. En enkel avtale ble skrevet for de ukene ordningen skulle være.

Jeg syntes rollen gav rom for å møte familien først og fremst som ”meg”. Voksensamtalene det ble tid til, tok gjerne utgangspunkt i våre hverdagsliv og ulike livserfaringer. Det opplevdes naturlig å gi rom for større grad av gjensidighet (åpenhet og deling av personlig og dels privat karakter) enn det jeg vanligvis gir rom for i min profesjonelle fagutøvelse. Barna opptok naturlig mye oppmerksomhet og skulle også ha mye oppmerksomhet. Mor var åpen omkring familiens situasjon og beskrev en god del av vanskene de slet med.

Jeg opplevde rollen fordret stor grad av lydhørhet og evne til å tilpasse seg familiens behov og ønsker, samtidig som jeg også ble noe utfordret til å være tydelig på hvem jeg var og hva jeg kunne bidra med, og hvordan, som frivillig familiekontakt. Familiens behov, rytme, rutiner, og grad av opplagthet/slitenhet preget samværet og avgjorde hvilke aktiviteter mor (først og fremst) ønsket i samværet.

Min faglige bakgrunn kunne hentes frem ved behov; for eksempel ved spørsmål fra mor og i samspill med barna. Underveis delte og drøftet jeg mine erfaringer som familiekontakt med koordinator/veileder. Jeg syntes det dels var en utfordring å bli kjent med familiekontaktrollen som frivillig samtidig som jeg var student.

Siste møte med mor ble gjennomført sammen med koordinator som en evaluering og avslutning av HSF avtalen. Varigheten av kontakten ble bestemt av min praksisperiode og slik relativt kortvarig (5 uker), siden jeg geografisk er bosatt et annet sted enn familien. Mor og

jeg snakket nokså lite om selve relasjonen underveis. Det viste seg at jeg hadde reflektert i større grad over denne enn det mor hadde gjort. Hun var takknemlig for den hjelp hun hadde fått, og håpet det snarlig ville la seg gjøre å finne en familiekontakt til støtte i hverdagen som kunne bistå så lenge behovet var der. Hun var nå noe tydeligere på hva hun mente ville være til hjelp i familiekontaktrelasjonen. Vi snakket også litt sammen om hva som kan gjøre familiekontaktrelasjonen åpen og trygg for alle parter i startfasen. I etterkant har jeg sendt et postkort til familien som en liten hilsen og takk for sist.

4. Problemstilling

4.1 Avgrensning

”Relasjon” utmerker seg som grunnleggende i Home-Start arbeidet. Å utvikle gode og trygge relasjoner er avgjørende ved terapeutiske siktemål i profesjonelle hjelperelasjoner. Vi er også alle generelt avhengige av å komme i kontakt og anerkjenne hverandre som personer for å utvikle tillitsfulle relasjoner. Et sentralt begrep som sies å favne dette er gjensidig anerkjennelse.

Familiekontaktrelasjonen utfordret meg til refleksjon. Hva gjør den spesiell, virksom og eventuelt forskjellig fra en profesjonell hjelperelasjon? Home-Start arbeidet kan sies å være et supplement til det arbeid profesjonelle utfører, samtidig som det er komplementært. Det kan ses som supplement fordi det kommer i tillegg til, men aldri kan eller skal erstatte offentlige, lovpålagte tjenester. Videre er det sannsynlig at frivillige gir en annen, kvalitativt ulik hjelp fra det profesjonelle kan ha mulighet til; for eksempel i mengde tid og type hjelp (Djupvik 2002). Har jeg som profesjonell fagutøver noe å lære av familiekontaktrelasjonen?

Jeg velger meg på denne bakgrunn følgende problemformulering:

Hvordan gir Home-Start arbeidet rom for gjensidig anerkjennelse i familiekontaktrelasjonen, og hva kan dette gi av refleksjon i forhold til profesjonelle hjelperelasjoner?

4.2 Disposisjon

Før jeg går over til teoridelen (kapittel 5.) vil jeg kort begrunne valg av vitenskapsteoretisk forståelse som ligger til grunn for arbeidet med oppgaven.

Jeg vil videre i teoridelen presentere Home-Start som organisasjon og virksomheten som den drives i Norge i dag. Jeg baserer meg på faktaopplysninger fra organisasjonen selv, dens grunnlegger Margareth Harrison og en norsk brukerundersøkelse. Internasjonal forskning

peker på forskjeller mellom familiekontaktrelasjonen og profesjonelle relasjoner. Jeg tar også inn uttalelser fra familier som har mottatt hjelp som supplement til egen empiri.

I teoridelen finner jeg det kort naturlig å se nærmere på profesjonaliseringen av sosialt arbeid historisk. Jeg henter inn noen begreper fra pragmatisk kommunikasjonsteori, gjør videre rede for begrepet gjensidig anerkjennelse og ser litt nærmere på begrepene fagkompetanse og profesjonalitet. Til slutt diskuterer jeg problemstillingen i lys av presentert teori og empiri.

4.3 Vitenskapsteoretisk forståelse

Som utgangspunkt for arbeidet med valgt problemformulering synes det naturlig å velge en hermeneutisk fenomenologisk tilnærming. Den sier vi får tilgang til den sosiale verden ved å ta del i den. Ved å sanse og oppleve personer, relasjoner, samspill og kontekst kan vi fortolke og forstå dette ut fra vår tidligere erfaring og forforståelse (hermeneutikk) (Aadland 2004).

Husserls fenomenologi er viktig i moderne hermeneutikk. Han vektlegger at ethvert fenomen må få fremstå mest mulig i samsvar med sin særegenhet, sitt vesen. Det vil si at den andre skal få fremstå for meg mest mulig på egne premisser. Dette krever at jeg legger til side så langt som mulig egen forforståelse i møte med den andre og har en åpen, innlevende og nysgjerrig innstilling til det den andre er og formidler. Ved å anvende den hermeneutiske spiral og veksle mellom å se enkelte deler og helheten, kan vi få hjelp i denne meningsdannende prosess. Hegel uttrykker dette som en dialektisk bevegelse eller dialog hvor ny mening skapes underveis i prosessen (ibid).

5. Teori

5.1 Home-Start

Margareth Harrison, sosialarbeider, tok initiativ til dannelse av Home-Start med ideen ”foreldre hjelper foreldre” i 1973 i Leichestet (UK). Bakgrunnen var kontakt med småbarnsforeldre/-familier som av ulike grunner ikke mestret familielivet og omsorgsrollene som de helst ønsket. I Norge har organisasjonen tatt navnet Home-Start Familiekontakten (Harrison 2003, Djupvik 2002).

Organisasjonen samarbeider med andre frivillige organisasjoner og offentlig sektor, og er i dag virksom i alle verdensdeler, i ulike kulturer og religiøse tradisjoner, i til sammen 17 land. Norge har pr. mars 2006 22 avdelinger (Home-Start-Norge 2006).

Flere studier og evalueringsprosjekter internasjonalt har fokusert effekten av Home-Start arbeidet. Alle bekrefter, uansett valg av forskningsmetoder og fokus på problematikk, at Home-Start intervensjonene er virkningsfulle og akseptable for familier som står overfor en lang rekke utfordringer i sine liv (Home-Start International 2006).

Home-Start International vedtok i 1999 en erklæring om prinsipper og metoder som fundament for arbeidet i alle land som driver Home-Start. Hjelpen tilbys gratis så lenge det anses som nødvendig.

Hver H-S avdeling må *arbeide for å øke selvtilliten og selvstendigheten i familien* ved å:

- *Tilby støtte, vennskap og praktisk hjelp*
- *Hovedsakelig møte familiene i deres eget hjem hvor vanskelighetene eksisterer og der den enkeltes verdighet kan bli respektert og beskyttet*
- *Forsikre foreldrene om at det ikke er uvanlig å møte utfordringer i oppdragergjerningen, og understreke gledene ved familielivet*
- *Utvikle en relasjon til familien hvor tid og opplevelser/erfaringer kan deles og forståelse utvikles. Tilnæringsmåten er fleksibel og kan ivareta ulike behov.*

- *Oppmuntre foreldrenes egne sterke sider og vise at det at de har det godt på det emosjonelle og psykiske plan, kommer barna til gode.*
- *Oppmuntre familien til å utvide sitt personlige nettverk og til å benytte de tjenester og det støtteapparat som er tilgjengelig i deres kommune/nærmiljø. (Se vedlegg)*

Koordinator (med relevant utdanning og erfaring) foretar det første besøket hos familiene for å bli kjent med familienes behov. HSF presenteres nærmere og det vurderes sammen med familien om HSF er hensiktsmessig og relevant hjelp. Slik prøver koordinator også å sikre at den frivilliges ferdigheter og erfaringer passer til familiens behov. Koordinator er til stede under det første møtet mellom partene hjemme hos familien. Det utarbeides sammen en skriftlig avtale i forhold til hvem familien omfatter og hva samarbeidet skal bestå i. Underveis tilbys familiekontakten veiledning etter behov. Sammen med familien og den frivillige avgjør koordinator når behovet for hjelp kan trappes ned/avrundes, og sørger for evaluering og en eventuell oppfølging (Home-Start Norge 2006; Kirkens Bymisjon – Trondheim 2005).

Alle familiekontakter gjennomgår i forkant et forberedelseskurs på 30 timer. Det legges opp til samtale etter innlegg/undervisning, samt individuelle og gruppebaserte øvelser til personlig utfordring og refleksjon. Noen temaer som fokuseres er: verdier og holdninger, taushetsplikt, kommunikasjon, engasjement og grenser som frivillig (ibid).

5.1.1 Familiene og de frivillige

Familiene som henvender seg til HSF har svært ulik sammensetning og stor variasjon i opplevde utfordringer i sitt hverdagsliv. Mange er alene om det daglige ansvar for barnet/a, og i de fleste tilfeller er dette kvinner (Kirkens Bymisjon – Trondheim 2005, Harrison 2003, Home-Start Norge 2004).

De frivillige har stor spredning i alder, sivilstand, faglig- og yrkesmessig bakgrunn og interessefelt. Det er pensjonister, yrkesaktive og studenter representert ved begge kjønn, men med overvekt av kvinner. For nærmere informasjon se blant annet årsmelding 2004 for HSF – Trondheim (ibid).

5.1.2 Home-Start tilnærmingen

Harrison sier om tilnærmingen i Home-Start arbeidet:

We work to the rhythm and needs of each family... The lack of pressure is in itself healing. One of the first things a volunteer does, is to ask the parents what they think would really be helpful (Harrison 2003: 63)

Videre fortsetter hun i forhold til støtten familiene får:

There is no set pattern to visiting, which might take place once, or several times each week, -flexibility is the keynote. For the family it is not just the visit which is important, but the anticipation, that when the volunteer comes, good thing will happen. It is a consciousness that somebody really cares about them, and will turn up regularly and reliably (ibid 2003: 63/65)

Figur 1 Logoen til Home-Start

Logoen til organisasjonen er det antikke symbolet for vennskap. Hun mener symbolet beskriver målsettingen i Home-Start:

Friendship is, after all, at the core of our work, pervading our approach throughout the organisation. It represents our side-by-side, person-to-person approach, with neither one above nor below the other... (ibid 2003: 242)

En brukerevaluering av HSF's arbeid (3 avdelinger) de første årene gjort ved Senter for frivillig innsats, Diakonhjemmet høgskolesenter, konkluderer med at familiene (n = 26, 54 % svarte) er nesten entydig fornøyde med HSF; både de med "større" og "mindre" problemer.

Tilbudet vurderes som meget nyttig og bra både for barna og de voksne selv, og ikke noe tyder på at familiene ser på det frivillige hjelpetilbudet som nest best. De synes mer opptatt av å få den hjelpen de har behov for, å få et fleksibelt tilbud tilpasset deres situasjon, og at hjelpen gis med varme og omsorg, enn av hvem som gir den. Evalueringen understreker imidlertid at selv om HSF synes god for alle, er man ikke uten videre sikret god kvalitet på tjenestene (Kaasa & Brostrøm 1999).

Bevissthet om å se ulikhetene mellom frivillig og offentlig innsats som komplementære og som et supplement til offentlig innsats hevdes å være viktig for å fremme respekt for hverandres egenart og et godt samarbeid. Den frivillige og offentlige verden sies å ha forskjellige oppgaver og deltar i samarbeidet med hvert sitt sett av verdier og tenkemåter. Som en forenklet karakteristikk settes følgende sammenligning opp:

Profesjonelle

Kunnskap

Innsikt

Systematisk vurdering

Langtidsperspektiv

”Objektivitet”

Bevisst bruk av seg selv

Empati

”Kontrollert varme”

Frivillige

Følelser

Erfaring

Fornuft og intuisjon

Her – og nå perspektiv

Subjektivitet

Identifikasjon

Sympati

Involvering (Ibid)

5.1.3 Forskning

En Britisk studie, ”Befrending Young Mothers” oppsummerer:

This paper examines the context of voluntary befrending schemes in the UK and elsewhere, with particular references to mothers’ mental health. It examines the nature of the befrending relationship and what might distinguish it from the client/professional one...The study concludes that different families may benefit from different types of scheme, and that schemes should have appropriate links with

professional agencies and recognise their limitations, whilst professional agencies should recognise the valuable contribution that can be made by befriending schemes (Home-Start International 2006)

“Befriending” betyr å “være vennlig mot og/eller gjøre seg til venns med” (Kirkeby 1998). Home-Start tilbyr hjelp med mulighet til utvikling av vennskapelige familiekontaktrelasjoner.

Muligheter i familiekontaktrelasjonen som særlig utmerker seg, er i følge Cox (1993):

- a) Engasjement og forpliktelse hos den frivillige (befriender) er ikke begrenset av en profesjonell organisasjons regler og verdier. Heller ikke formell arbeidstid hindrer dannelse av vennskap. Et vidt spekter aktiviteter kan deles, og rekkevidde og funksjon i den frivilliges rolle er i mange henseende videre enn i profesjonelles rolle (ibid).
- b) Likhet mellom partene vektlegges. Den som mottar hjelp, anses å streve med eksistensens stress og påkjenninger framfor å forstås som en klient med patologi. Vanskeligheter defineres ikke først og fremst som problemer som krever handling, men mer som erfaringer som kan deles. Likevel er ikke forpliktelsen i relasjonen i utgangspunktet lik. Den frivillige har hovedansvaret for utvikling og videreføring av relasjonen (ibid).
- c) Opplevelser og aktiviteter hvor partene deltar på like fot, gir mulighet for følelsesmessig deling og gjensidig selv-avsløring. Gjensidig følelsesmessig engasjement kan utvikle seg til vennskap (ibid).
- d) Fraværende lovfestet ansvar i den frivilliges rolle kan oppleves befriende for familien/forelderen. Rollen kan tillate mer spontanitet og ”risiko”. Dette kan være utfordrende, men kan også gi andre fordeler fordi den frivilliges handlinger kan bli sett som personlige, og familien/forelderen kan oppleve seg spesiell og personlig behandlet. Dette står i kontrast til profesjonelle tjenester, som har plikt til å være upartiske. Opplevelsen av at en person frivillig tilbringer tid sammen med familien/forelderen og hjelper til, kan gi opplevelse av å være verdifull (ibid).

5.1.4 Foreldrehistorier

”Som å få et nytt familiemedlem”, sier en ung mor, Mette 29, i et avisintervju. Familiekontakten har fungert som en god bestemor for barna og som en meget god venninne for henne personlig. Hun har deltatt som en selvfølkelig og naturlig gjest på alle bursdagsfeiringer og andre familiesammenkomster i denne perioden. ”Kjernetiden” på fire timer er nok overskredet mange ganger og kontakten kjennes naturlig å videreføre også etter at den formelle perioden er over. Mette forteller hun ikke brukte å snakke med fremmede til vanlig, men familiekontakten ble hun kjent med umiddelbart. Hun merker hun er blitt mer optimistisk med hensyn på fremtiden for seg selv og barna, og er blitt mer åpen og kontaktsøkende overfor naboene og andre hun treffer. Det beste er at hun føler dette er en permanent endring i personlighet og væremåte; med eller uten Home-Start! Familiekontakten nikker og bekrefter Mettes inntrykk av fellesskapet mellom dem (Djupvik 2002).

En annen mor uttaler i en reportasje følgende:

Jeg kunne kanskje ha greid å hoste opp en venninne som kunne ha fungert på samme måte, men jeg føler at dette også handler om roller. En venninne skal ikke ansettes som ”avlastner”. Det tror jeg blir galt. Overfor Marit trengte jeg ikke føle at jeg utnyttet henne, for hun kom fra et sted der hun hadde fått rollen som min hjelper. Hun har selv valgt å gå inn i en slik funksjon... I møte med livet finnes ingen aldersforskjeller. Vårt vennskap startet egentlig som en kunstig relasjon, ikke sant? Noen andre hadde spleiset oss sammen, og jeg hadde ingen annen forventning enn at jeg skulle få litt avlastning. Men så fikk jeg så mye mer (ibid).

5.2 Historiske røtter for sosialt arbeid

Fagplan for Videreutdanning i psykisk helsearbeid viser til at psykososialt arbeid har lange røtter innen sosialt arbeid, spesielt fra den amerikanske caseworker-tradisjonen (HSM 2004). Zahl (2003) viser til at utgangspunktet for utviklingen av sosialt arbeid som disiplin var en betydelig frivillig innsats. Hun siterer Popple: ”*The friendly visitors are the true forerunners of today’s social workers*” (ibid 2003: 26).

Sentrale pionerer som Jane Addams (1860-1935) og Mary Ellen Richmond (1861-1928) bidrog til utvikling av faget: Addams bl.a. gjennom settlementbevegelsen og Richmond gjennom Charity Organization Societies (COS) (ibid).

Ideen bak settlementene var gjensidighet mellom de som ble kalt hjelpere og de som mottok hjelp. Hjelperne skulle være sin nabos nabo i hverdagen og de skulle lære av hverandre begge veier. Addams var skeptisk til hjelpere begrenset av kontortiden. Hun var heller ikke opptatt av å skape en profesjon, da hun var redd for at profesjonaliseringen ville føre til byråkratisering og at en ikke ville greie å sette seg inn i den andres sted (Levin 2004).

Vennetjenesten fra 1800-tallet hvor middelklassens kvinner stilte opp på frivillig basis og besøkte nødstilte familier var utgangspunktet for COS. En moralsk forståelse av fattigdommens problem lå til grunn, og individet trengte da hjelp til selvutvikling for å endre sin situasjon. ”Friendly visiting” skulle imidlertid være besøk uten preg av krav eller utøvelse av makt. Hjelperen som kom på besøk skulle prøve å sette seg inn i den andres sted, ta dennes perspektiv. Caseworker-tradisjonen har opphav i denne tenkningen (ibid).

Organisasjonen bidro i sin videre utvikling med profesjonalisering og byråkratisering av sosialt arbeid. Dette medførte lønnede stillinger og frivilligheten måtte vike. Det var mangel på tilgjengelige ”hjelpere”, de trengte inntekt til å forsørge seg, og ofte manglet de rekrutterte kunnskap og ferdigheter for å kunne gå inn i arbeidet. Vennlighet var ikke nok, fordi menneskene de skulle hjelpe ikke først og fremst manglet rollemodeller, men levde i en overveldende elendighet langt utenfor egen kontroll (Zahl 2003).

Denne endringen var en utfordring til ideologien om at det var en skam å ta seg betalt for å vise nestekjærlighet og medmenneskelighet – bli betalt for å hjelpe mennesker i vanskelige sosiale situasjoner (ibid 2003: 24)

5.3 Pragmatisk kommunikasjonsteori

Røkenes og Hanssen (2002) tenker seg at situasjoner kan oppleves fra fire grunnleggende perspektiver, og at disse er grunnleggende i all kommunikasjon og samhandling.

De beskrives slik:

- 1) Min verden, egenperspektivet, viser til hvordan jeg ser verden på bakgrunn av egen erfaring, personlighet og forforståelse.
- 2) Den andres verden, andreperspektivet, viser til at vi også må forholde oss til den andres opplevelser av verden.
- 3) Vår verden, det intersubjektive opplevelsesfellesskapet, oppstår når vi kommuniserer, med-deler oss til hverandre om meninger og opplevelser.
- 4) Vårt perspektiv på samhandlingen mellom oss, samhandlingsperspektivet, handler om å forstå samhandlingsprosessen og relasjonen mellom partene (ibid).

Videre vil kommunikasjonen og samhandlingsprosessen være svært avhengig av konteksten den inngår i for i det hele tatt å skape mening for partene. Et fenomen må alltid forstås i sin sammenheng: *"Without context, words and actions have no meaning at all"* (Bateson I: Berg 2004). Denne perspektivtenkningen er forankret i intersubjektiv tenkning, hermeneutikk og systemisk relasjonsforståelse. Samspill ses som sirkulære (ibid; Røkenes & Hanssen 2002).

Den ytre kontekst består i fysisk og sosial kontekst. Den indre kontekst i meningskontekst eller kulturell kontekst. Egenperspektivet og opplevelsesfellesskapet er meningskontekster. Disse kan ses som en psykologisk ramme for forståelse, en personlig og/eller kulturell observasjonsramme som hjelper oss å tolke det vi ser og opplever (Røkenes & Hanssen 2002).

Alt vi sier og gjør, eller ikke sier og gjør, har en kommunikasjonsverdi og tolkes av andre. Samtidig som kommunikasjonen har et innholdsplan, kommuniserer vi også hvordan vi opplever og forstår relasjonen mellom hverandre på forholdsplanet. Dette skjer gjennom ordvalg, kroppsspråk og handlinger (ibid; Berg 2004).

5.4 Gjensidig anerkjennelse

Schibbye (2002) sier gjensidig anerkjennelse representerer en holdning og favner samværsmåter mer enn handling i relasjoner. Hun beskriver elementene i anerkjennelsesbegrepet som lytting, forståelse, aksept, toleranse og bekreftelse.

Partene er villige til å ta den andres synspunkter, til å bytte posisjoner og se den andre som subjekt. Det vil si de forstår og tar hensyn til at den andre har et indre senter for opplevelse. Sentralt i gjensidig anerkjennelse er ideen om likeverd, og begge må da ha like stor rett til sin egen opplevelse. Schibbye kaller dette intersubjektivitet (ibid).

Hun refererer til Bråten, Rommetveit og Stern:

Intersubjektivt fellesskap kan skje helt direkte og umiddelbart mellom mennesker. Til grunn ligger et iboende dialogisk fundament som er å-oppleve-sammen, dele eller være i communion (ibid 2002: 65)

I sin dialektiske relasjonsforståelse viser Schibbye til at gjensidig anerkjennelse hjelper partene til selvavgrensning og selvrefleksjon, og da som jeg forstår det, fremstår tydeligere som personer for seg selv og hverandre. ”Vi trenger den andre for å bli selvstendige, vi må være avhengige for å være uavhengige”, sier Schibbye (2002: 50).

Et subjekt-subjekt-syn (intersubjektivt syn) tar utgangspunkt i at mennesket har en indre opplevelsesverden med sine fortolkninger av den ytre verden. Det blir krenkende å overse den indre opplevelsen hos hverandre. Individet kan heller ikke forstås uavhengig av sine relasjoner. Vi må hele tiden ta hensyn til de forutsetninger vi skaper for hverandres opplevelse og handlinger. Dersom vi ikke ser vårt eget bidrag, og påvirkningen av dette, blir det umulig å se den andre. Det dreier seg om to subjekter som har felles opplevelser, men som samtidig er forskjellige (ibid).

Et subjekt-objekt-syn tar utgangspunkt i at mennesket må kontrolleres. Mennesket utvikles og dannes gjennom ytre påvirkning. Vi kan dermed ”frembringe” riktig atferd gjennom påvirkning. Terapeuten blir da subjekt og klienten/ familien objekt. Subjektet er den som handler, vet, resonerer og så videre. Objektet svarer på subjektet, lærer og mottar kunnskap (ibid).

Røkenes og Hanssen (2002) sier en anerkjennende holdning kjennetegnes av følgende:

- *Du stadfester og bekrefter den andres opplevelser, der følelsesmessige aspekter er det sentrale.*
- *Du formidler til den andre at den spesielle kvaliteten ved hans eller hennes opplevelser kan deles med noen.*
- *Du har respekt for den andres egenart. Du tolererer forskjeller.*
- *Bekreftelsen og anerkjennelsen må være indre opplevd og autentisk. Det fordrer både at du har et rimelig åpent og aksepterende forhold til deg selv, og at du har evne til både å være nær og ha distanse til andre. (ibid 2002: 163)*

Aamodt (1997) har etter samtaler med sosialarbeidere innen barnevernet og foreldre som mottar hjelp fra dem, kommet fram til at begrepene støtte og omsorg i for liten grad åpner for et gjensidighetsperspektiv. Gjennom å studere anerkjennelsesbegrepet mener hun dette rommer både de aktuelle omsorgskvaliteter som fremheves som viktige, samt gjensidighetsperspektivet.

Hun foreslår begrepet anerkjennelse som overordnet begrep i sosialt arbeid. Praxis vektlegger da relasjonen mellom partene, og forutsetter gjensidighet mellom partene. Hun beskriver en relasjonsmodell fremfor en ekspertmodell. Konteksten blir avgjørende for alle møter mellom mennesker, hvor vi påvirker og påvirkes gjensidig av hverandre. Den som mottar hjelp er også medskapere av hjelpen som gis, og konteksten påvirker partene og problemene som en forsøker å løse (Aamodt 2005).

Både i den private og profesjonelle samtale må vi svare på den andres tiltale slik at *begge* blir opptatt av hva den andre sier. Da skapes et felles engasjement. Aamodt refererer til sykepleieren og filosofen Kari Martinsen:

... samtalen foregår mellom likeverdige subjekter selv om den profesjonelle har en fagkunnskap og ofte besitter en maktposisjon som den som får hjelpen, ikke har. Det er mellom likeverdige subjekter at gjensidigheten utspilles og en intersubjektiv forståelse oppstår. I denne intersubjektive utvekslingen ligger et potensial for personlig endring og utvikling (Martinsen I: ibid 2005: 141)

I definisjonen av anerkjennelse ligger forutsetningen at anerkjennelse aldri kan bli anerkjennelse om ikke hver av partene føler seg anerkjent av den andre. Begrepet kan dermed ikke brukes strategisk eller instrumentelt som en form for ros eller bekræftelse (ibid).

5.5 Faglig kompetanse

Røkenes & Hanssen (2002) mener det i profesjonelle hjelperelasjoner trengs både handlingskompetanse (instrumentelle ferdigheter og kunnskap) og relasjonskompetanse (relasjonsforståelse, relasjonelle ferdigheter og etisk refleksjon). Dette er gjerne flettet sammen i en helhet hos dyktige fagpersoner. De kan både handle og samhandle, og slik møte den andre som et helt menneske, - både som subjekt og objekt.

I yrker der det handler om å legge til rette for en eller annen form for endring hos andre mennesker (i for eksempel tanke, opplevelse, holdning, følelse, atferd) er fagpersonens viktigste bidrag å forholde seg slik at det fremmer blant annet læring, utvikling og mestring. Forskning på virksomme faktorer i hjelperelasjoner er best dokumentert innen psykoterapi (ibid; Hubbel et al. 2000). Studier av andre hjelperelasjoner viser at kvaliteten på hjelperelasjonen også her ser ut til å ha stor betydning for om klienten endrer seg i ønsket retning. Røkenes og Hanssen viser i denne sammenheng til begrepet ”bærende relasjoner”. Det innebærer at relasjonen både skal kunne *bære* den hjelpen som gis (være et medium for endring), samtidig som det å være i en slik relasjon i seg selv *er* en hjelp (ibid).

Studien viser at brukerne gjennomgående legger stor vekt på å bli møtt som subjekter og medmennesker. Det vil imidlertid ikke være like hensiktsmessig eller mulig i alle arbeidssituasjoner å bruke tid på å utvikle bærende relasjoner. Røkenes og Hanssen (2002) mener derfor det kan sies å gå et hovedskille mellom ulike yrkesroller preget av problemløsning, med hovedvekt på handlingskompetanse, og mer prosessorienterte yrkesroller med hovedvekt på relasjonskompetansen. God kommunikasjon vil stort sett, uansett tidsperspektiv, være avgjørende for samhandlingen og muligheten til å få utført arbeidsoppgaven.

5.6 Profesjonsbegrepet og virksomme relasjoner

Borg og Topor (2003) henter gjennom en forskningsstudie inn erfaringer om hva som har vært til hjelp i ulike personers bedringsprosesser ved alvorlige psykiske lidelser.

Bedringsprosessene synes ulike, men det finnes likevel sentrale fellestrekk. ”Virksomme relasjoner” fremheves tydelig som et av disse.

På et grunnleggende nivå beskriver flere av informantene i studien at det som har hjulpet dem er å ha ”blitt sett og hørt”. Det at den andre ”bare” er til stede, gir tid og rom for den andre og ”holder ut”, synes å være uventet og av vesentlig betydning. Dette kan gjerne forstås i lys av konteksten; pasienter opplever seg utvalgt på grunnlag av personalets initiativ til ekstra oppmerksomhet. Dette forsterkes ved det mange vil se som brudd på anerkjente normer ved arbeidsstedet; - for eksempel ved å prioritere pasienten fremfor å delta i middagstilberedning (Ibid).

Informantene gir uttrykk for en opplevelse av gjensidighet i relasjonen. Partene likte hverandre, fant tonen og ønsket å videreføre og videreførte kontakten ut over etablerte retningslinjer og den formelle hjelperelasjonen. Basis for relasjonen kan da ligge i opplevd personkjerne (Ibid).

Topor viser til at det motsatte begrepet av profesjonell er amatør som kommer fra det latinske ordet for kjærlighet. Å være amatør (eller frivillig, som jeg ser det) betyr å gjøre noe fordi en liker det, uten noen form for kompensasjon. Den profesjonelle får betaling for sin innsats; lønn. Topor mener dette med tiden har kommet til å bety at en ikke skal være følelsesmessig engasjert i arbeidstiden. Dette, eller å vise kjærlighet i tjenestetiden, som Topor også uttrykker det, er en umulighet påstår mange som har skrevet om profesjonalitet (Ibid).

Distanse og nøytralitet, det å ha kontroll over den følelsesmessige relasjonen mellom partene, har siden Freuds tid som oftest blitt regnet som avgjørende vilkår for behandlingens kvalitet. Først da ville en være i stand til å foreta objektive vurderinger, upåvirket av uvedkommende subjektive følelser, og iverksette tiltak i tråd med utprøvde vitenskapelige metoder. Topor sier det har vært den dominerende modellen for mange profesjoner (Ibid).

Med utgangspunkt i informantenes erfaringer mener Topor en bør kunne akseptere flere former for profesjonell hjelp, også en profesjonalitet som bygger på nærhet og engasjement. Han setter opp følgende tabell over fire aspekter på to typer av profesjonalitet:

Aspekt	Profesjonalitet som distanse	Profesjonalitet som nærhet
Tid	Gitt	Forhandlingsbar
Rom	Bestemt	Åpent
Jeg	Nøytral	Engasjert
Relasjon	Ensidig	Gjensidig

Tabell 1

Begge typer profesjonalitet inneholder risiko om de drives in absurdum. Distansen kan bli til kulde. Nærheten kan lede til overengasjement (Ibid).

6. Diskusjon

Med utgangspunkt i problemformuleringen vil jeg her diskutere de sider ved denne jeg har funnet mest iøynefallende. Andre relevante momenter og interessante spørsmål må legges til side innenfor rammene oppgaven gir.

Begrepet gjensidig anerkjennelse har jeg så langt ikke funnet direkte uttalt i Home-Start. De sentrale elementer i begrepet mener jeg likevel å kjenne igjen i Home-Start's prinsipper og metoder. De gjenspeiles også i relasjonene i det praktiske arbeidet slik blant annet foreldrehistoriene indirekte forteller. Logoen (figur 1), vennskapssymbolet, kan symbolisere gjensidighetsperspektivet og fremheve ønsket om en likeverds- og likhetsholdning i familiekontaktrelasjonen.

Ved å møte familiene hjemme understreker både den fysiske og sosiale konteksten at en befinner seg i et rom som på ulike måter uttrykker familiens personlige preferanser, ressurser og/eller utfordringer. Hjem og nærmiljø gav meg som familiekontakt et visuelt og symbolsk bilde på at familien selv var på hjemmebane. Det var jeg som måtte lære veien til butikken sammen med et av barna og finne tørkerom og avfallsdunk etter mors anvisninger. Jeg måtte bli kjent med rytme og tempo i familiens hverdagsliv. Som familiekontakt har jeg i utgangspunktet ikke oversikt over familiens arena og må være observant og lydhør (åpen og nysgjerrig) for å bli kjent på familiens premisser.

Maktforholdet synes snudd om. Hjemme råder familiens normer, der kan deres vaner og rutiner opprettholdes. Jeg må bli kjent i ukjent terreng, og kjenner på en del usikkerhet ved å tre inn i denne nye rollen. "Hva møter meg, hva kreves av meg og hvordan skal jeg være?", lurert jeg på. Det synes imidlertid som initiativet i samhandlingen i større grad nå får ligge hos familien enn i tradisjonelle profesjonelle hjelperelasjoner. Det kjennes lettere å innta en lyttende og spørrende holdning til familien enn når en er den som kjenner og/eller definerer rammene for samværet. Kanskje tydeliggjør dette utgangspunktet i større grad den/de andre som subjekt(er) og fremmer slik gjensidig anerkjennelse?

Både den fysiske og sosiale kontekst er forskjellig fra den en vanligvis møter i en profesjonell hjelperelasjon. Hjemmebesøk foretas også ofte i profesjonelle relasjoner, men da som regel

med andre siktemål; gjerne problemløsning som krever fagpersonens spesielle fagkunnskaper og/eller mer langsiktig prosessorientert oppfølgings-/endringsarbeid.

Den "hjemlige", personlige kontekst med barn til stede tenker jeg oppmuntrer sterkt til å ha et "her og nå" fokus i familiekontaktrelasjonen, som den forenklete framstillingen av forskjeller mellom profesjonelle og frivillige også viser (side 14). Barn er ekte og spontane. De krever vanligvis tilstedeværelse av de voksne de er sammen med. Slik skapes et rom hvor det er tydelige forventninger til gjensidig engasjement. I møte med ulike familier merket jeg barna trakk meg inn i et samspill som gjorde det tydelig at det er umulig å være bare "observatør", selv om det var det jeg også skulle være som student. Ved min tilstedeværelse er jeg hele tiden deltagende, påvirkes og påvirker, i spillet.

Det synes i denne sammenheng lett å bli følelsesmessig engasjert og kunne hente fram egenerfaring, fornuft og intuisjon. Stor grad av nærhet gir rom for sympati, identifikasjon og involvering. Dette kan ses som engasjement og "subjektivitet" og gjør partene tydeligere for hverandre som subjekter, med varierende grad av likhet og ulikhet. Det blir da relevant å spørre om det er slik at likhet i større grad enn ulikhet hjelper oss til å holde på en holdning av gjensidig anerkjennelse? Om familie og familiekontakt har ulik oppfattelse av hva som er god barneoppdragelse, vil da denne holdningen settes på prøve? I gjensidig anerkjennelse møtes partene som likeverdige subjekter (symmetri) og utfordringen synes å bestå i å fortsatt beholde denne holdningen når vi ser og opplever ulikheter og uenigheter.

En holdning av gjensidig anerkjennelse tenker jeg er viktig for både familienes, de frivilliges og andre samarbeidspartneres opplevelse av HSF. Ved å leve det som "læres" skapes tillit og troverdighet, slik som jeg for eksempel opplever dette kommer til uttrykk i "Et førstegangsbesøk". Organisasjonens og koordinators ønske om og evne til å gi rom for gjensidig anerkjennelse ved for eksempel rekruttering, forberedelseskurs og veiledning kan bygge tillit til og fungere som modell for familiekontaktene. I møte med familiene kan det på samme måte skapes forventninger hos dem til hvordan de ønsker familiekontaktrelasjonen skal være. Kommunikasjonsmessig kan en her vurdere om det faktisk er samsvar mellom innholdsplan og forholdsplan i det praktiske arbeidet i HSF.

Meningskonteksten, den psykologiske ramme for forståelse hos partene, vil være avgjørende for om gjensidig anerkjennelse får prege familiekontaktrelasjonen. Som student å skulle gå

inn i en frivillig rolle er et paradoks. Er det i det hele tatt mulig? Hvor frivillig kan en da si familiekontaktrollen er, og på hvilken måte preger det relasjonen at alle parter vet jeg er tilstede som frivillig og student? Det å vite at vår kontakt er kortvarig og avgrenset (avrundes før behovet hos familien sannsynlig er endret), påvirker våre forventninger til relasjonen. Ethiske overveielser spesielt med tanke på relasjonen i forhold til barna er også en del av dette dilemmaet. Vil familien i større grad enn i møte med en familiekontakt med "ubegrenset" tid, forholde seg til mitt bidrag mer ensidig som en form for hjelpetjeneste, og meg som en representant for "hjelpeapparatet"? Hvilket rom for gjensidig anerkjennelse skaper dette?

På den andre side kan det tenkes mor ønsker å bidra til at flere får forståelse for ulike småbarnsfamiliers forskjellige utfordringer i hverdagen, og kanskje kan være med å legge forholdene til rette for varierte hjelpetilbud som blant annet HSF. Dette var også uttalt som en motivasjonsfaktor hos mor i dette tilfellet. Slik kan hun selv oppleve å bidra ut over egne behov ved å ta i mot en student som "frivillig" familiekontakt en kortvarig periode. Dette bringer frem spørsmålet om opplevelse av behov for gjenytelse hos familiene ved å motta frivillig, gratis hjelp for å opprettholde balanse i den sosiale utvekslingen. Jeg tenker meg dette oppleves forskjellig og kanskje endrer seg i takt med hvor stor grad av gjensidighet partene opplever i relasjonen. Partenes forforståelse av frivillighet generelt, og det å ta i mot og gi hjelp spesielt, vil også innvirke på dette forhold.

En av foreldrehistoriene viser en mor som foretrekker å be om hjelp fra en familiekontakt, fremfor å finne en venninne som "avlaster", nettopp fordi familiekontakten velger å være hjelper frivillig. Djupvik (2002) diskuterer dette spørsmålet i sin studie av HSF. Hun sier familiekontaktrelasjonen ikke kan skildres ved bytteteori med gjensidig utveksling av påskjøning og kostnader, og at familiekontaktrollen overfor familiene synes å være både intim og formell på samme tid. Foreldrehistorien viser at vi knytter ulike forventninger opp mot ulike sosiale roller. Kanskje kan frivillighet gjøre familiene også mer lydhøre og nysgjerrige overfor familiekontakten som person, som subjekt?

I løpet av perioden som familiekontakt reflekterte jeg en god del over om, eller på hvilken måte, min fagkompetanse var styrende og til stede i familiekontaktrelasjonen. Jeg ønsket og prøvde å innta en åpen og nysgjerrig holdning i møte med familien slik at de kunne framstå mest mulig på egne premisser. I hvor stor grad jeg greide dette er vanskelig å svare på, også hvordan samspillet i familien ble påvirket av mitt nærvær. Tidsperspektivet var kortvarig og

disse ukene ble preget av å være en bli-kjent-fase. Alle parter opplever da vanligvis en viss grad av spenning, vil jeg tro, i møte med hverandre og i møte med nye roller.

Min fagkompetanse oppleves i stor grad som en integrert del av meg. Den farger min opplevelse og forståelse av familien gjennom persepsjon og fortolkning av møtene oss i mellom. Utfordringen blir å være klar over dette og gi rom for nyanseringer og familiens eget perspektiv. Mine etiske overveielser sier meg at jeg ikke kan ha en ”skjult agenda” overfor familien i samværet med tanke på anvendelse eller utøvelse av min fagkompetanse. Da beveger jeg meg ut av et subjekt-subjekt forhold, og ser familien som et objekt jeg mener trenger en eller annen form for faglig intervensjon fra min side. Like fullt tenker jeg også det vil være naturlig at den relasjonskompetanse jeg har tilegnet meg både som fagperson og privatperson, kan være en ressurs og prege møtet mellom familien og meg. For øvrig kan jeg ved spørsmål fra familien selv være tilgjengelig og vurdere hvordan og om min fagkompetanse eventuelt kan nyttes i relasjonen. Fokuset på relasjonskompetanse som student, fremmet naturlig min oppmerksomhet på samhandlingsperspektivet mens jeg var familiekontakt.

I hvor stor grad familiekontaktene vanligvis reflekterer over samhandlingsperspektivet kan jeg vanskelig svare på. Jeg antar de fleste som engasjerer seg på denne måten er opptatt av relasjoner, samspill og medmenneskelighet generelt. Familiekontaktene har generelt allsidig bakgrunn, noen også helse- og sosialfaglig eller pedagogisk utdanning og påtar seg familiekontaktoppdrag samtidig som de er yrkesaktive. De stilles også overfor denne utfordringen i å være oppdratt i en profesjonell tradisjon, bære med seg sin fagkompetanse og så møte familier innenfor en annerledes kontekst enn yrkeskonteksten. Hvordan påvirker dette relasjonen og rommet for gjensidig anerkjennelse? Stor variasjon i bakgrunn hos familiekontaktene vil jeg anta generelt er en ressurs å spille på for å få til gode og vellykkede koblinger med familiene.

Dersom familien og familiekontakt ikke selv tar initiativ til å fokusere samhandlingsperspektivet har koordinator mulighet til eventuelt å bringe dette inn gjennom evalueringer og veiledning, hvis det av ulike grunner synes å være behov for det. Dette skjedde naturlig i avslutningssamtalen mellom mor, koordinator og meg som et resultat av at det da legges opp til en evaluering av utbyttet ved å være tilknyttet HSF. Slik skapes rom for

gjensidig anerkjennelse hvor en lytter til hverandres opplevelse av relasjonen og sammen utvider forståelsen av den.

Frivillige forventes ikke å ha samme reflekterte holdning til dette begrepet som profesjonelle. En kan likevel spørre om ikke holdningen opptrer mer naturlig og lettere i relasjoner hvor det legges til rette for stor grad av gjensidighet, slik også Addams hevdet i sine antagelser om sosialt arbeid. Nærhet, kjennskap, fleksibilitet og gjensidighet syntes hun å mene ville hjelpe hjelperen til å sette seg inn i den andres sted. Som en sammenligning generelt antas gjensidigheten i vennskap vanligvis å være så tydelig at begge parter kjenner seg sett, møtt og forstått i vennskapet.

Skillet mellom problemløsningsorienterte og prosessorienterte yrkesroller er hensiktsmessig å anvende for å skille mellom ulike typer oppgaver og relasjoner. De hjelpesøkendes ulike behov vil (eller bør) danne utgangspunkt for valg av ulike hjelpetiltak og relasjoner. Er det da i profesjonelle hjelperelasjoner tilstrekkelig forståelse for at det kan være nødvendig å operere med en fleksibel profesjonalitet som gir mulighet for både nærhet og distanse; gjensidighet og ensidighet, engasjement og nøytralitet?

Foreldrehistoriene viser at flere opplever å få mer enn de kanskje i utgangspunktet tenkte de ville få, eller var innstilt på å få gjennom å være tilknyttet HSF. Personkjemien fremheves da som et viktig element for den vellykkede relasjonen. Djupvik (2002) mener også at vellykket ”kobling” foretatt av koordinator mellom familiene og familiekontaktene, kan ses som en enkel forklaring på de vellykkede familiekontaktrelasjonene. Slik utløses ressurser i nærmiljøet som ellers mest sannsynlig ikke ville kommet til uttrykk på den måten de nå gjør. Koordinators evne til å koble ”riktig” frivillig til familien har derfor stor betydning.

Det er interessant at Borg og Topor i sine studier finner at profesjonelle gjennom profesjonalitet som nærhet (tabell 1), kan utvikle relasjoner som informantene formidler er virksomme i deres bedringsprosess. Det kan synes som disse relasjonene inneholder flere felleselementer med familiekontaktrelasjonen slik Cox beskriver den. Grad av gjensidighet og engasjement i relasjonen og fleksibilitet med tanke på valg av tid, arena og aktiviteter er i begge tilfeller større enn i mer tradisjonelle profesjonelle hjelperelasjoner preget av profesjonalitet som distanse (tabell 1). Opplevelse av en form for utvelgelse, synes også å være et felleselement som er av betydning for de som mottar hjelp.

Ut fra en mer fleksibel kontekst for profesjonelle hjelperelasjoner (profesjonalitet som nærhet, tabell 1) synes imidlertid ikke den fremstilte forskjelligheten mellom frivillige og profesjonelles verdier og tenkemåter (side 14) å være så klar som den forenklede karakteristikken av forholdet i brukerundersøkelsen tilsier. Vil det si de profesjonelle da får større rom til å være følelsesmessig engasjert, eller til det Topor kaller ”å vise kjærlighet i tjenestetiden”, og at dette faktisk ikke behøver å bryte med profesjonalitetsforståelsen?

Den historiske utvikling av profesjonelt sosialt arbeid viser at det lenge har eksistert ulike oppfatninger av hvordan man på best mulig måte kan hjelpe mennesker med psykososiale vansker. Spenningen mellom frivillighet, medmenneskelighet og gjensidighet på den ene side og profesjonalisering og byråkratisering på den andre side vises i det historiske glimt fra dannelsen av sosialt arbeid som profesjon.

Fortsatt eksisterer begge tilnærminger, og spenningen, i vårt samfunn, men med klar vekt på profesjonalisert hjelp. Addams fryktet tap av gjensidighet og mulighet til å sette seg inn i den andres sted gjennom profesjonalisering av hjelperelasjoner. Er det konsekvensene av dette tapet vi kan se uttrykk for når det i dag i stadig større grad fokuseres på viktigheten av likeverd og gjensidighet i profesjonelle hjelperelasjoner, og behovet for større fleksibilitet i profesjonalitetsbegrepet? Er vi i profesjonelle hjelperelasjoner i tilstrekkelig grad klar over hvor stor rolle konteksten spiller for om vi gir rom for gjensidig anerkjennelse, og møter hverandre eller ikke? Kanskje stilles profesjonelle overfor en ekstra utfordring og må være mer bevisste på og ta ansvar for å gi rom for gjensidig anerkjennelse, nettopp fordi konteksten vanligvis ikke inviterer til dette i like stor grad som i mellommenneskelige forhold ellers?

Til slutt: kan begrepet gjensidig anerkjennelse være en fellesnevner, *et* uttrykk for følelsesmessig engasjement, som gjør at vi alle kan oppleve oss møtt som et medmenneske, av et medmenneske, både i og utenfor profesjonelle hjelperelasjoner?

7.0 Konklusjon med forslag til videre forskning og fagutvikling

Slik Home-Start arbeidet er fremstilt i oppgaven synes det å gi godt rom for gjensidig anerkjennelse i familiekontaktrelasjonen. Hvordan den enkelte frivillige og familie inntar en slik holdning vil likevel være individuelt og variere med bakgrunn i den enkeltes tidligere erfaring med og forforståelse i hjelperelasjoner. Det synes likevel som Home-Start i sine prinsipper og metoder mer naturlig bygger på likeverd, likhet, engasjement og gjensidighet enn rammen for profesjonelle hjelperelasjoner tradisjonelt har gjort, og at det av den grunn kanskje lettere fremmes en holdning av gjensidig anerkjennelse. Profesjonelle utfordres kanskje derfor i større grad til å være bevisst dette og fra sin side åpne for gjensidig anerkjennelse i hjelperelasjonen. Dette inviterer til å gi rom for en fleksibel profesjonalitetsforståelse; profesjonalitet som både nærhet og distanse.

Oppgavens begrensning gir meg bare mulighet til å reflektere over dette. Kanskje sier dette også noe om at problemstillingen er vidtfaende i forhold til en fordypningsoppgave som dette. Som deltaker og observatør i/til arbeidet i HSF representerer oppgaven mitt egenperspektiv i forhold til problemformuleringen. Det vil være viktig å også å åpne opp for andres perspektiv. Kvalitative studier med intervju av aktuelle parter ville sannsynligvis gi en tydeligere og kanskje annen beskrivelse av dette forholdet. Dokumentasjon av forebyggende arbeid er for øvrig generelt komplisert. For tiden evalueres HSF gjennom en mastergradsstudie i sosialt arbeid ved NTNU. Home-Start Norges arbeid vil også inngå i en internasjonal studie med snarlig oppstart innen EU.

Jeg spør meg om det finnes kvaliteter i denne type frivillig arbeid som ikke i stor nok grad løftes frem som et supplement og komplementær hjelp for familier med lettere psykososiale vansker? Oppgavens innhold antyder at dette er tilfelle. Da er det interessant å forske videre på dette, lære av virksomme faktorer og kvaliteter, og fremme forståelse for et vidt spekter av hjelpetilbud slik at brukerne har flere valgmuligheter og større sjanse for å få den hjelp de selv mener vil være den beste. Samtidig er det relevant å se nærmere på profesjonelles holdninger til frivillig engasjement generelt; hva som ligger til grunn for en eventuell skepsis, se på hva som praktisk hindrer samarbeid og hva som eventuelt kan fremme og lette et slikt samarbeid.

Jeg tenker det er en utfordring i tverrfaglig psykososialt arbeid å lytte til de røster som forteller hva som er virksomt i ulike bedrings- og endringsprosesser hos mennesker, også i forebyggende virksomhet. Tør vi å lytte, la oss berøre, finne felles forståelse og ta konsekvensene av det vi hører? Er det gjensidig anerkjennelse i praksis?

8. Referanser

Asay T. P. & Lambert M.J. (2000) The empirical Case for the Common Factors in Therapy: Quantitative Findings. I: Hubbel, M.A.; Duncan, B.L. & Miller, S.D. *The Heart & Soul of Change What works in Therapy*, 4. utgave, s. 23-55. Washington DC: American Psychological Association.

Berg, J. (2004) *Kommunikasjon "All åtferd har kommunikasjonsverdi"*. Bidrag presentert ved Videreutdanning i psykisk helsearbeid (hands-out), Molde, 08.11.04.

Borg, M. & Topor, A. (2003) *Virksomme relasjoner Om bedringsprosesser ved alvorlige psykiske lidelser*. Oslo: Kommuneforlaget AS.

Borge, A. I. Helmen (2003) *Resiliens Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Cox, A. D. (1993) Befriending young mothers. *British Journal of Psychiatry*, volum 163: 6-18.

Djupvik, L. (2002) *Familiar som får støtte av ein frivillig Eit studie av dei fyrste familiare som mottok hjelp frå Home-Start Familiekontakten Norge*. 2. utgave. Oslo: Allkopi, Sagveien.

Harrison, M. (2003) **Horray!** *Here comes Tuesday The Home-Start Story*. Leicester: Bahama Publishing.

Home-Start Familiekontakten Norge (2004) *Home-Start Familiekontakten – gi foreldre en hjelpende hånd!* Oslo: Home-Start Familiekontakten Norge.

Home-Start Familiekontakten Norge (2006) *Historikk Home-Start Norge og Home-Start International*. Tilgjengelig fra URL: <http://www.home-start-norge.no/> [nedlastet 18.03.06]

- Home-Start International (2006) *Research and evaluation projects on Home-Start*.
Tilgjengelig fra URL: <http://www.home-start-int.org/publications/resources/HomeStartResearchProjectsModified.pdf> [nedlastet 18.03.06]
- Høgskolen i Molde, Institutt for helsefag (2004) *Fagplan for videreutdanning i psykisk helsearbeid Tverrfaglig fordypning i psykososialt arbeid*. Molde: HSM.
- Kirkeby, W.A. (1988) *Engelsk norsk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Kirkens Bymisjon – Trondheim (2005) *Årsmelding 2004 Home- Start Familiekontakten*. Trondheim: NETPRINT Norservice.
- Kvello, Ø. (2005) *Forholdet mellom samfunnsutvikling i f.t. lavterskeltilbud og frivillig arbeid*. Bidrag presentert på Home-Start Familiekontakten Norges 10-års jubileumsseminar (hands-out), Trondheim, 16.09.05.
- Kvello, Ø. & Wendelborg C. (2003) *Det kommunale hjelpeapparatet for barn og unge: kommunestørrelse relatert til organisering av, samarbeid mellom og effektiviteten i hjelpeapparatet*. NTF-rapport / Nord-Trøndelagsforskning (nr 2). Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning.
- Kaasa, A. & Brostrøm, B. (1999) *Evaluering av Home-Start Bærum, Tønsberg og Trondheim 1996-1999 (Forsøksperiode)*. Oslo: Diakonhjemmet høskolesenter, Senter for frivillig innsats.
- Levin, I. (2004) *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorentsen H.; Andersen R. K. & Brekke J.-P. (1995) *Ansvar for andre Frivillighetssentralen i norsk velferdspolitik*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Røkenes, O.H. & Hanssen, P.-H. (2002) *Briste eller bære Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget.

Schibbye, A.-L. Løvlie (2002) *En dialektisk relasjonsforståelse i psykoterapi med individ, par og familier*. Oslo: Universitetsforlaget.

Zahl, M-A. (2003) *Sosialt arbeid Refleksjon og handling*. Bergen: Fagbokforlaget.

Aadland, E. (2004) *"Og eg ser på deg..." Vitenskapsteori for helse- og sosialfag*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Aamodt, L. G. (1997) *Den gode relasjonen – støtte, omsorg eller anerkjennelse?* Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Aamodt, L. G. (2005) *Familien mellom mange hjelpere Refleksjoner i sosialfaglig arbeid*. Bergen, Fagbokforlaget.

9. Vedlegg

Home-Start International Erklæring om prinsipper og metoder